

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE DIN BUCUREȘTI

Domeniul: Arte Vizuale

(Rezumat)

Teză de doctorat

REALISMUL AZI: DE LA PICTURĂ LA OBIECT

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Paulescu Cosmin

Doctorand:

Glodeanu Dumitru Mihai

București

2022

Realismul azi: de la pictură la obiect

Arta contemporană este acea expresie estetică ce ar trebui să ilustreze prezentul istoric și să fie o artă a epocii atât din punct de vedere al conștiinței artistice, cât și din cel al relației sale cu realitatea social-culturală. Realismul, în forma sa ad litteram, consider că este, în artă și literatură, cea mai bună modalitate de documentare a unei epoci, iar teza de doctorat “Realismul azi: de la pictură la obiect” își propune să prezinte succint originea, filonul curentului realist, dar amplu formele sale moderne și contemporane de expresie, nuanțând mutațiile survenite ca urmare a noilor descoperiri tehnologice.

Realismul a fost și este stilul artistic ce m-a atras și mi-a oferit provocări în cariera mea vizuală, mai cu seamă în această eră a tehnologiei digitale în care instantaneele vieții de zi cu zi sunt surprinse cu o ușurință fantastică. Tocmai de aceea, consider că factorul uman va imprima imaginii realiste percepția sa unică asupra elementelor observate și le va conferi acel grad de unicitate care va permite artei figurative să existe și să fie cerută pe piața de artă mult timp de acum încolo.

Artele prezentului oferă o imagine complexă a numeroaselor transformări și mutații ale Realismului, iar prin studiul acesta îmi propun să evidențiez modul în care societatea contemporană a dizolvat frontierele dintre arte și a accentuat calitatea experimentală a acestora. Teoreticienii prezentului arată că noile forme ale realismului în artă păstrează o fidelitate față de obiect și față de relaționarea sa consecventă cu discursurile etice, politice și estetice, însă dezvăluie faptul că arta contemporană nu se referă doar la realitățile prezentului, ci critică societatea care constă în reprezentări ale realității (realism post-mimetic). Trăim o epocă în care mass media susține și promovează noi canoane ale frumuseții, realitatea este estetizată în funcție de corectitudinea politică și de mediatizări direcționate spre “frumosul” care ascunde adevăruri și poate doar fotografia de reportaj jurnalistic oferă varianta necosmetizată a realității dure. Relația dintre artă și contextul social, politic, nu poate fi disociată de modurile de reprezentare, arta realistă redând imaginea realității, nu numai cu scopul de a o documenta, ci și de a o transforma, a o îmbunătăți.

Continuând cercetarea întreprinsă în cadrul tezei de Master, referitoare la relația dintre pictura realistă și obiectul tridimensional, studiul de față vine să aprofundeze direcțiile abordate atunci, printr-o analiză cu accent asupra formelor prezente ale realismului în arta contemporană,

acesta fiind și caracterul de noutate al studiului. Dezbaterile asupra noilor forme ale realismului în arta contemporană sunt încă aprinse, teoreticienii prezentului se apleacă asupra acestui subiect din dorința de a decela gradul de mimetism și abstractizare a realității atât în artă, cât și în gândirea estetică-filosofică, iar această teză va trece în revistă succint aceste dezbateri pentru a argumenta caracterul de noutate și de actualitate al cercetării.

În plus, prin intermediul acestei cercetări am dorit să dezbăt problematici de filiație estetică, istorică, precum și din perspectiva tehnicilor și materialelor utilizate în creațiile realiștilor contemporani ce abordează tridimensionalul în relație cu bidimensionalul în artă.

Astfel, teza de doctorat cuprinde următoarele capitole: “Introducere”, Capitolul 1 - “Realismul și estetica sa în arta secolului XIX”, Capitolul 2 – “Realismul modern și contemporan și expresia sa tridimensională”, Capitolul 3 – “Pictura și obiectul în dialog în creația personală”, “Concluzii” și “Bibliografie”.

În detaliu, teza se structurează pe capitolele mai sus menționate care la rândul lor conțin mai multe subcapitole pentru o optimă organizare a prezentării subiectului ales, alături de o amplă prezentare a creației personale. După “Introducerea” menită să explice importanța acestui studiu pentru cariera mea artistică, primul capitol, “Realismul și estetica sa în arta secolului XIX”, dezvoltă, în următoarele subcapitole: “Curentul realist – apariție, precursori și manifestări în literatură și gândirea filosofică”, “Realismul și influența noilor decoperiri științifice”, “Pictura realității obiective: Școala de la Barbizon, Salonul refuzaților, caricatura cu mesaj social”, “Realismul în sculptură - origini, precursori, evoluție, reprezentanți”, “Impactul curentului realist în arta europeană”, datele generale ale apariției acestui curent în artă, contextul socio-cultural care a făcut posibilă coagularea acestui stil, dezbaterile filosofico-literare ale vremii și diferențele realiștilor cu romanticii, academiștii sau naturaliștii axați pe idealizare și frumos în artă. Aceste subcapitole au dezvoltat punctual, cu studii de caz, trăsăturile caracteristice ale acestui curent de-a lungul secolului XIX, reprezentând premisele bi și tridimensionale ale evoluției pluridisciplinare din următorul secol. De asemenea, am abordat și modul de rezolvare anatomică a figurilor umane reprezentate de artiștii realiști, în contrast cu canoanele impuse de romanticii sau academiști. Totodată, felul în care se consideră că știința a influențat și modificat fenomenele sociale, dând naștere unei noi realități, a fost un subiect abordat într-unul din aceste subcapitole, alături de impactul exercitat de acest curent în arta europeană a vremii.

În acest capitol am arătat cum ceea ce se știe azi, la modul general despre Realism este că acest curent artistic reflectă istoria timpului său, prezentând în amănunt societatea, relațiile dintre oameni, problemele lor, dar și modul în care lumea se schimbă, reacționând la tot ce este nou. În opinia criticului de artă Sidney Finkelstein, Realismul „acționează ca forță operativă asupra istoriei. Artă realistă este artă educativă”.¹ Realismul dezvoltă acțiunea pe mai multe planuri, narațiunile prezentând conflicte de natură socială, culturală, politică etc. Creațiile Realismului literar excelează în tipologii umane, personajele întruchipând mai multe categorii sociale, complex caracterizate. Romanul realist aduce în prim plan tehnica detaliului, accentuând relațiile dintre personaje și mediul lor ambiant.²

Acest capitol al tezei de doctorat a arătat că arta realistă, de la începuturile ei, nu este neapărat o mișcare stilistică, ci o atitudine față de viață, fapt ce va determina, în continuarea cercetării, ilustrarea modului în care conceptele Realismului pornesc de la “o simplă idee exclusivă” și ajung la “o idee complexă”.³

Capitolul 2, “Realismul modern și contemporan și expresia sa tridimensională” a supus analizei transformările suferite de Realism în contextul geopolitic actual, în care societatea contemporană își pierde libertatea de expresie în virtutea unei “corectitudini politice”, astfel că arta devine un element critic sau “de corecție” la adresa realității zilnice.

În 1914, odată cu izbucnirea primului război mondial, peste 60 de milioane de soldați europeni au fost mobilizați, în țările intrate în conflict. Victimele umane și distrugerile materiale provocate în acest conflict au avut drept consecință faptul că arta a devenit din ce în ce mai mult un mijloc de a scăpa de dificultățile condiției umane. Astfel, schimbările politice, economice și sociale de la începutul secolului al XX-lea au influențat foarte mult viziunea asupra lumii în Europa, fapt ce a determinat dezvoltarea de noi stiluri de artă. Artiștii au început să pună la îndoială și să experimenteze cu subiecte izvorâte din realitatea dură, abordând noi forme de perspectivă, spațiu, timp și reprezentare. Toate aceste aspecte, fie ele evoluții și involuții, ale secolului XX au reprezentat fundamentul creării de noi forme de materialitate care au provocat și, uneori, au șters distincțiile tradiționale dintre artefactele culturale și naturale, aducând modificări și în discursul estetic pornind de la Immanuel Kant până în prezent. Astfel, arta și filozofia

¹ Finkelstein Sidney, *Realism in Art*, International Publishers, 1954, p. 7

² Campbell, Donna M. *Realism in American Literature, 1860-1890. Literary Movements*. Washington State University, <https://public.wsu.edu/~campbell/amlit/realism.htm> accesat la 22.11.2019

³ Grant Damian, *Realism*, Methuen & Co., London & New York, 1981, pg. 75

secolului XX sunt caracterizate de prăbușirea modelului estetic anterior, construit pe conceptul de frumusețe în artă, pe artefacte ce creează plăcere estetică.⁴

După Primul Război Mondial, direcții precum "Neue Sachlichkeit" sau Noua Obiectivitate" (Otto Dix, Christian Schad) și Realismul magic în Germania, în Europa – mișcarea "Reîntoarcerea la ordine" ca reacție împotriva avangardiștilor (Pablo Picasso, Andre Derain, Georges Braque), grupul "Euston Road School" (Graham Bell, Victor Pasmore, Sir William Coldstream, etc.) arată cum artiștii au folosit stiluri moderne de a reda subiecte realiste. Cronologic, au urmat prezentările Realismului socialist, ale Hiperrealismului sau Fotorealismului, Noului Realism francez, al Realismului contemporan american, Metarealismului, dar și al Realismului cinic chinez. Am structurat subcapitole alocate acestor variate tendințe moderne și contemporane de a percepe realitatea și de a reda realul, cu studii de caz și imagini care susțin această amplă cercetare.

Acest capitol a continuat cu expresia tridimensională a noilor forme de realism în artă și chiar manifestări performative care să arate stadiul actual al condiției umane. Astfel, într-o serie de subcapitole au fost prezentate primele manifestări tridimensionale ale realismului în arta secolului XX, incluzând ready-made-urile, asamblajele, arta obiect, apoi sculptorii Artei Pop Duane Hansen, George Segal, Claes Oldenburg și hiperrealiștii Marc Sijan, Ron Mueck.

Capitolul 3, "Pictura și obiectul în dialog în creația personală" prezintă pe larg conceptul personal de creație artistică realizat prin juxtapunerea obiectului tridimensional pe suportul bidimensional pictat realist, din dorința de a crea spațialitate și de a spori caracterul de mimetism al subiectelor pictate. Artă contemporană este acea expresie estetică ce ar trebui să ilustreze prezentul istoric și să fie o artă a epocii atât din punct de vedere al conștiinței artistice, cât și din cel al relației sale cu realitatea social-culturală. Realismul, în forma sa ad litteram, consider că este, în artă și literatură, cea mai bună modalitate de documentare a unei epoci, iar teza de doctorat "Realismul azi: de la pictură la obiect" își propune să prezinte succint originea, filonul curentului realist, dar amply formele sale moderne și contemporane de expresie, nuanțând mutațiile survenite ca urmare a noilor descoperiri tehnologice. Am menționat că experiența mea artistică include, în ceea ce privește pictura de șevalet, atât creații abstracte, cât și expresioniste sau suprarealiste, însă încă de la început, dorința mea nu a fost să produc artă mai greu "de

⁴ Rubinstein Daniel, Failure to Engage: Art Criticism in the Age of Simulacrum, Journal of Visual Culture, volum 16, Nr. 1, pg. 43-55, publicat la 13 aprilie 2017, <https://doi.org/10.1177/1470412917690970> accesat la 23.09.2020

înțeleș” care să restrângă audiența. Realismul a fost și este stilul artistic ce m-a atras și mi-a oferit provocări în cariera mea vizuală, mai cu seamă în această eră a tehnologiei digitale în care instantaneele vieții de zi cu zi sunt surprinse cu o ușurință fantastică. Tocmai de aceea, am considerat că factorul uman va imprima imaginii realiste percepția sa unică asupra elementelor observate și le va conferi acel grad de unicitate care va permite artei figurative să existe și să fie cerută pe piața de artă mult timp de-acum încolo. În cadrul cercetării, am încercat să stabilesc o serie de observații relevante pentru argumentarea necesității ca arta realistă să fie practică în continuare și astăzi. De exemplu, dacă realismul se referă la explorarea aspectelor adevărului, atunci putem aprecia că procesul umanității de a găsi adevărul nu este finalizat și că dorința pentru a afla adevărul este încă vie. Argumentul meu este că, din cauza situației noi care ni se prezintă (pandemii, războaie, foamete), trebuie să privim și să ne gândim cu atenție la noua noastră realitate, așa cum au făcut artiștii realiști la vremea lor. Prin aceasta mă refer la adoptarea în mod conștient a unei anumite atitudini creative față de viață și artă.

Acest capitol a dezvoltat preocupările personale de reprezentare realistă a subiectelor alese, dar și provocările impuse de pictura cu caracter iluzionist, mimetic (trompe l’oeil) cu care am avut contact ca pictor muralist, la care am considerat absolut necesar să adaug spațialitate prin juxtapunere de obiect tridimensional și trimiterea proiectului în zona picto-obiectului sau instalației. Cercetarea propusă în cadrul doctoratului vine să ilustreze clar proiectul artistic personal de întrepătrundere a celor două coordonate: bidimensional-tridimensional, în care suprafața bidimensională comportă pictură realistă cu caracter de trompe l’oeil care să indice locul obiectului, care parțial va fi pictat, iar apoi juxtapus obiectul tridimensional în sine. Este un joc al percepției, iluziei, în care provocările sunt mari, atât tehnice, cât și artistice. Acest capitol a prezentat, deci, modul în care am trecut de la pictură la tridimensional, însă trebuie să menționez că nu e ușor să efectuez o legătură între teorie și practică, fiind un practicant al artei. Prin urmare, această secțiune - examinarea practicii mele personale - nu încearcă să teoretizeze lucrările, ci să revizuiască praxisul și să prezinte conceptele care au stat la baza acestui proces creativ, dar și să expună metodologia de lucru.

În arta pe care eu doresc să o creez, față de ceea ce mi-am propus până acum, obiectul este acel instrument creat pentru un anumit scop, care dispare în proiectul meu și primește valoare estetică. Creația personală prezentată în acest capitol explorează posibilitățile neașteptate ale materialelor, lucrările mele putând fi analizate ca o privire asupra mecanismelor cognitive și

perceptuale pe care creierul uman le folosește pentru a face față lucrurilor din jurul nostru. Toți suntem atrași de arta care va schimba percepția asupra realității și vedem acest lucru de secole în artă, de la trompe l'oeil la Hiperrealism, Op art sau VR. Ceea ce am dorit în cadrul proiectelor incluse în teza de doctorat a fost să plec de la o redare hiperrealistă, dar să mă plasez în zona realismului clasic ca tematică, fiind interesat de pulsul vieții orașului/ satului cu bune și rele. Acest lucru mă interesează ca subiect, iar ca realizare, să aduc un suflu contemporan, de provocare a percepției publicului. Cred că este o misiune istorică a artistului de a ilustra, în modul său, probleme ale societății contemporane. Totodată, doresc ca lucrările mele să se constituie drept un comentariu cultural la adresa politicilor sociale ce nu rezolvă problemele cerșetoriei sau a disfuncțiilor serviciilor sociale instituționalizate ai căror ”beneficiari” ajung pe străzi. Am intenționat să creez povești prin imagini și obiecte care să aibă o semnificație și acest întreg să aibă o totală compatibilitate cu privitorul. În arta mea nu caut cu asiduitate ”noul”, ci doresc să creez un mediu vizual liniștit, meditativ, invitând publicul la o privire atentă și la dezbateri cu privire la percepția artistică.

În ceea ce privește proiectele personale, am ales ca tridimensionalul să aparțină sferei subiectului tratat, vizând caracterul de iluzie și de hiperrealism. Așadar dacă în anumite cazuri obiectul are nevoie de ajustări pentru a fi pus într-un alt context, în alte cazuri este redescoperit și pus într-un nou context. În arta pe care eu o desfășor obiectul este mutilat și numai anumite părți din acesta folosite în reprezentarea lui cu ajutorul bidimensionalului. Subcapitolele din cadrul acestui capitol vor arăta etapele din creația personală și trecerea de la bidimensional la tridimensional, preocupările mele referitoare la spațialitate în pictură, juxtapunerea de suprafețe dense de pictură peste non-spațiu, conceptualizarea primului plan ca actor principal al lucrării. În arta pe care eu doresc să o dezvolt mai mult decât până acum, obiectul este acel instrument creat pentru un anumit scop, dar pe care eu îl ”distrug” parțial doar pentru a-i da o altă funcționalitate, cea de joc perceptiv. Așadar dacă în anumite cazuri obiectul are nevoie de ajustări pentru a fi pus într-un alt context, în alte cazuri este redescoperit și pus într-un nou context.

Acest capitol a prezentat seriile “Levitație” și “Imagini din atelier”, la care am adăugat și proiectele recente în care am utilizat obiect juxtapus picturii, cu ilustrare etapizată a realizării acestora și explicarea procedurii de juxtapunere. Am arătat cum, în ansamblu, în cadrul acestor proiecte nu poate fi folosit un obiect care să fie în totalitate alipit unei lucrări ce respectă acest gen de reprezentare. Îmbinarea bidimensionalului cu tridimensionalul face ca acesta din urmă să

fie reprezentat cu ajutorul unei părți a obiectului care urmează a defini o continuare a bidimensionalului (trompe l'oeil parțial).

Cercetarea din cadrul acestui capitol a inclus și partea practică, realizarea acesteia constând în urmărirea unui plan bine etapizat. Am prezentat metodologia de lucru care se bazează pe etape clare și anume:

- Constituirea unei baze de imagini fotografice/ arhive de instantanee urbane și rurale care să reprezinte punctul de plecare al compozițiilor tridimensionale;

- Alegerea imaginilor ce vor deveni picto-obiecte și identificarea elementului compoziției care va "ieși" în tridimensional din pânză;

- Alegerea obiectelor după un studiu atent al dimensiunilor acestora, pentru a fi în concordanță cu dimensiunile pânzelor;

- Eboșarea subiectului pe pânză;

- Alterarea parțială a obiectului pentru a putea fi anexat lucrării bidimensionale (secționare, tăiere, etc);

- Realizarea picturii de factură realistă

- Maruflarea pânzei pe panou de lemn

- Atașarea obiectului pe pânză (prin anexare cu holțșuruburi sau alte metode)

- Continuarea picturii în sensul integrării perfecte a obiectului și realizării efectului de trompe l'oeil.

Acest capitol a prezentat succint și tehnicile de juxtapunere, colaj și asamblaj folosite de alți artiști, alături de procedeul de construire a picto-obiectului din creația personală.

Finalul tezei a fost însoțit de "Concluzii" și "Bibliografie" de specialitate, pentru a susține aspectele arătate în cadrul cercetării.

Concluzionând, în cadrul tezei de doctorat am arătat cum toate aspectele prezentate anterior demonstrează că Realismul a promovat o „revenire la ordine” de tip tradiționalist, fiind relaționat tematicilor politice: de la comentariul social al „Noii Obiectivități”, la „eroismul” popular al muraliștilor mexicani și rigiditatea Realismului socialist sovietic. Acest cuprinzător curent artistic a generat o varietate de sub-categorii, ale căror scopuri erau adesea în conflict, semnificațiile lor erau locale/ regionale și dependente de contextul istoric, social, politic. Istoricii de artă olandezi Hilde van Gelder și Jan Baetens apreciază că „Realismul nu mai este limitat la conotația implicită a „realismului fotografic”: modelul realismului din secolul al XIXlea nu mai

este valabil nici în literatură, nici în artele vizuale ale secolului XX. Artiștii care doresc să mențină o poziție realistă în artă astăzi, nu abordează realismul ca pur și simplu reproductiv (mimesis), ci productiv: este invenția unor noi moduri de a reprezenta realul, care își asumă întotdeauna riscul de a părea complet nerealiste, până când aceste noi stiluri devin hegemonice, apoi stereotipate și, în final, nerealiste încă o dată”.⁵

Motivul pentru care am abordat tema realismului în cadrul tezei de doctorat este pentru a arăta că, deși trăim timpuri în care tradițiile se răstoarnă ca urmare a unei evoluții extrem de rapide a progresului tehnologic (în 50 de ani omenirea a trecut de la telefoane cu disc la android cu recunoaștere facială, un mic exemplu), în artă, realismul a fost, este și va rămâne un sistem de referință și un punct de plecare. Realismul este încă relevant și încă o coloană vertebrală pentru educația artistică de calitate, astfel că importanța artei realiste este evidentă. Ca artist, dacă este înțeleasă și reprodusă realitatea cu măiestrie, atunci se poate deține un control adevărat asupra abstracției sau a oricărei alte reprezentări vizuale în artă. Există un număr incredibil de artiști abstracți care au fost educați în realism.

În cadrul tezei de doctorat am încercat să relievez faptul că arta de factură realistă are gradul ei ridicat de înțelegere și interpretare, dar dacă spațialitatea acesteia este dezvoltată către tridimensional prin asamblarea de obiecte în bidimensional, interpretarea ia noi valențe. Criticul de artă Arthur Danto considera că cea mai importantă contribuție adusă modului de înțelegere a artei a fost generarea/ includerea obiectelor obișnuite (cum ar fi binecunoscutele duchampiene uscătoare de sticle, urinoare, cutii Brillo - Warhol sau paturi – Tracy Emin), pe care să le considerăm artă și nu doar obiecte.

Așadar, experiența estetică ne permite să „înțelegem” ideile pe care arta le incită. În eseuul său „Intuiția creativă în artă și poezie”, filosoful francez Jacques Maritain (1882-1973) a scris despre ideea calității interioare a artei, definind-o în felul următor: mai întâi, arta transformă natura pentru a dezvălui o realitate; în al doilea rând, arta eliberează de limbajul natural convențional; iar în al treilea rând, arta este în cele din urmă o respingere a rațiunii și a logicii, o ascundere a semnificațiilor simple. În aceste moduri, sugerează Maritain, arta iese din tărâmurii

⁵ Van Gelder Hilde, Baetens Jan, “Critical Realism in Contemporary Art. Around Allan Sekula’s Photography”, Leuven University Press, Leuven, 2006, pg. 7-8

obișnuite de percepție și oferă acces la adevărul total. Gradul în care suntem familiarizați cu un subiect îi conferă acestuia capacitatea de a ne afecta.⁶

În cadrul acestei teze nu am intenționat să demonstrez că realismul este soluția pentru arta viitorului, ci de a prezenta filosofiele, practicile și formele realismului. Ca urmare a asumării principiilor realiste, am combinat studiul teoretic cu practica creativă, obținând rezultate cu privire la formulări contemporane ale realismului în sensul unei estetici iluzioniste și cercetări a percepției artistice.

Prin cercetarea de față am vizat o prezentare cronologică și stilistică a realismului din perspectiva artistului, interesul meu concentrându-se în zona modului în care au evoluat sau involuat formele acestuia pe parcursul secolelor XX-XXI. Am arătat contextul socio-cultural care a făcut posibilă coagularea acestui stil, dezbaterele filosofico-literare ale vremii și diferențele realiștilor cu romanticii, academiștii sau naturaliștii axați pe idealizare și frumos în artă. În cadrul acestei cercetări am dezvoltat punctual, cu studii de caz, trăsăturile caracteristice ale Realismului de-a lungul secolului XIX.

De asemenea, în cadrul tezei am analizat transformările suferite de Realism în contextul geopolitic actual, în care societatea contemporană își pierde libertatea de expresie în virtutea unei „corectitudini politice”, arta devenind un element critic sau “de corecție” la adresa realității zilnice.

Țin să menționez importanța acestei teze de doctorat pentru cariera mea artistică, întrucât ilustrează continuitatea preocupărilor mele în zona picturii realiste încă de la susținerea licenței, precum și căutările personale în zona spațialității, a alăturării de coordonate ce depășesc suprafața plană și se concretizează în asamblaje/ artă obiect. De asemenea, toate aceste exprimări în plan practic au nevoie de un puternic suport teoretic, de aceea consider că tema aleasă, “Realismul azi: de la pictură la obiect” aduce în prim plan un subiect care este extrem de actual, cu valențe multiple și expresii pluridisciplinare, un studiu care îmi este util nu doar mie, ci și oricărui iubitor de artă care-și pune întrebarea: “Ce înseamnă Realismul azi?”.

⁶ Sweet, William, "Jacques Maritain", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Ediția 2019), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/maritain/>, accesat la 30.05.2021